

Krzysztof Derejski

**DEPRECJACJA FRANCUSKICH ASYGNAT
W LATACH 1789-1796:
UWARUNKOWANIA EKONOMICZNO-SPOŁECZNE**

Streszczenie

Przedmiotem dysertacji jest zjawisko deprecjacji francuskich asygnat w latach 1789-1796. W badanym okresie wartość asygnat zmieniała się, ich kurs podlegał zarówno deprecjacji jak i aprecjacji. Do 19 lutego 1796 roku, kiedy przesy do druku asygnat, stemple i matryce, zostały uroczyście zniszczone na placu Vendôme, rewolucyjne banknoty straciły ok. 99,7% swojej wartości. Historia asygnat jest przykładem emisji pieniądza papierowego, w celu pokrycia wydatków państwa, która doprowadziła w kolejnych latach od pierwszej emisji w 1789 roku do całkowitej deprecjacji emitowanych banknotów.

Głównym celem pracy jest przedstawienie deprecjacji francuskich asygnat w latach 1789-1796 oraz wskazanie i omówienie czynników, które ją determinowały, ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań ekonomiczno-społecznych. Głównemu celowi pracy zostały przyporządkowane następujące cele szczegółowe:

1. identyfikacja czynników oddziałujących na kurs asygnat;
2. stworzenie zmiennej objaśnianej „deprecjacja” oraz potencjalnych zmiennych objaśniających;
3. skonstruowanie przyczynowo-skutkowych ekonometrycznych modeli deprecjacji asygnat we Francji oraz w departamencie Bouches-du-Rhône;
4. dokonanie weryfikacji merytorycznej i statystycznej skonstruowanych modeli.

Na podstawie krytycznej analizy materiału źródłowego i przeglądu literatury przedmiotu, celu głównego i celów szczegółowych przyjętych w pracy sformułowano hipotezę główną i pytania badawcze. Główna hipoteza badawcza pracy brzmi: deprecjacja francuskich asygnat determinowana była przez ich emisję, sprzedaż dóbr narodowych, wprowadzenie powszechnego maksimum oraz działania wojenne prowadzone przez francuskie wojska rewolucyjne.

Weryfikacji hipotezy głównej służyły następujące pytania badawcze:

1. czy emisja asygnat prowadziła do ich deprecjacji?
2. czy sprzedaż dóbr narodowych prowadziła do deprecjacji asygnat?
3. czy wprowadzenie powszechnego maksimum wzmocniło kurs asygnat?
4. czy zwycięstwa francuskich wojsk rewolucyjnych prowadziły do aprecjacji kursu asygnat?

Wykorzystany w pracy aparat analizy oparty jest zarówno na metodach jakościowych, jak i ilościowych. Realizacja celów niniejszej dysertacji wymagała dokonania krytycznej analizy

źródeł oraz literatury przedmiotu w zakresie deprecjacji asygnat. Na bazę źródłową niniejszej pracy składają się przede wszystkim XVIII-wieczne akty prawne dotyczące asygnat. Wśród nich znajdują się królewskie rozporządzenia, dekrety Zgromadzenia Narodowego, Zgromadzenia Prawodawczego, Konwentu Narodowego oraz protokoły z debat na temat asygnat. Kluczowym źródłem dla studiów nad deprecjacją asygnat wykorzystanym w pracy są departamentalne tablice deprecjacyjne. Dane ilościowe wykorzystane w badaniach w większości mają charakter pierwotny.

W celu wyczerpującego zbadania zagadnień związanych z tematem rozprawy, wykorzystano w niej francuskojęzyczny zasób bibliograficzny oraz najbardziej wartościowe publikacje w języku angielskim. Bogate źródła informacji dostarczyły opracowania zwarte, artykuły naukowe oraz materiały konferencyjne.

Metody ilościowe użyte w pracy opierają się na metodach statystycznych oraz ekonometrycznych. W celu wykazania związku między deprecjacją asygnat a ich emisją, sprzedażą dóbr narodowych, obowiązywaniem powszechnego maksimum oraz zwycięstwami francuskich wojsk rewolucyjnych, skonstruowano przyczynowo-skutkowe ekonometryczne modele wykorzystując koncepcję modelowania zgodnego. Wykorzystane metody umożliwiły ocenę kierunku i wpływu zidentyfikowanych zmiennych na deprecjację asygnat.

Dysertacja składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, suplementu, aneksów i bibliografii. Rozdział pierwszy poświęcony jest sytuacji finansowej i monetarnej Francji w czasach *ancien régime'u*. Sformułowany w tytule rozprawy postulat przedstawienia deprecjacji asygnat w czasie rewolucji francuskiej wymagał podjęcia studiów nad przyczynami ich emisji. W rozdziale tym przedstawiony został XVIII-wieczny francuski system podatkowy i monetarny odpowiedzialny w znaczącej części za złą sytuację finansów Francji w przeddzień rewolucji. Szczególny nacisk położony został na lata 1774-1789, w których m.in. Anne Robert Jacques Turgot i Jacques Necker próbowali przeprowadzić gruntowną reformę finansów Francji. Tę część pracy kończy omówienie ostatniego budżetu *ancien régime'u*, odtworzonego przez Frédérica Braescha, na podstawie *Compte rendu au roi*, Sprawozdania dla króla, z marca 1788 roku i zachowanych dokumentów Neckera. W rozdziale drugim, na podstawie królewskich rozporządzeń, dekretów Konstytuanty, Zgromadzenia Prawodawczego i Konwencji przedstawiono historię emisji asygnat z lat 1789-1795. Ukazano ich ewolucję od oprocentowanych bonów, którymi spłacano wierzycieli państwa, do pieniądza papierowego, będącego w powszechnym obiegu i silnie popieranego przez rewolucyjne władze. Zestawienie kwot nominalnych emitowanych asygnat pozwoliło w dalszej części pracy na skonstruowanie zmiennej objaśniającej – „emisji”. Emisja asygnat była odpowiedzią na narastający w czasie rewolucji kryzys finansowy, stąd w rozdziale przybliżono toczące się we Francji debaty finansowe towarzyszące zwołaniu Stanów Generalnych oraz dyskusje poprzedzające emisje asygnat.

Rozdział trzeci analizuje deprecjację asygnat. Opisano w nim okoliczności powstania tablic deprecjacyjnych, wytyczne którymi kierowali się twórcy oraz ich wykorzystanie w dotychczasowych pracach naukowych. Na ich podstawie stworzona została zmienna objaśniana „deprecjacja” dla departamentu Bouches-du-Rhône oraz dla całej Francji (średnia z 82 departamentów). Ponadto w rozdziale przedstawiono i dokonano analizy przebiegu deprecjacji w wybranych departamentach. Rozdział czwarty obejmuje prezentację i analizę czynników determinujących przebieg deprecjacji asygnat. Składają się na niego cztery podrozdziały poświęcone: podaży pieniądza, sprzedaży dóbr narodowych, prawu gospodarczemu i działaniom wojennym. W każdym z nich skonstruowane zostały zmienne objaśniające. W rozdziale piątym skonstruowane zostały przyczynowo-skutkowe ekonometryczne modele deprecjacji asygnat we Francji oraz w departamencie Bouches-du-Rhône. Wykorzystano w nich zmienne utworzone w poprzednich rozdziałach. Modele poddane zostały weryfikacji merytorycznej i statystycznej oraz przy ich pomocy wykonano prognozy *ex post*, które potwierdziły ich wysoką jakość. Oszacowane modele są ilościową interpretacją procesu ekonomicznego, który w poprzednich rozdziałach analizowany był w sposób jakościowy. W zakończeniu dokonano podsumowania analizy deprecjacji francuskich asygnat oraz wskazano potencjalne kierunki dalszych badań. Praca jest pierwszą próbą omówienia deprecjacji francuskich asygnat w polskiej literaturze naukowej łączącą elementy analizy jakościowej i ilościowej. Prezentując wpływ na deprecjację asygnat zmiennych – „emisja”, „sprzedaż dóbr narodowych”, „wojna – zwycięstwa”, „powszechne maksimum” – uzyskano potwierdzenie przyjętej hipotezy badawczej.

Słowa kluczowe: francuskie asygnaty, tablice deprecjacyjne, analiza ekonometryczna deprecjacji asygnat, bilety zaufania, powszechne maksimum, sprzedaż dóbr narodowych, wojny rewolucyjnej Francji, Francja *ancien régime* 'u.

Krzysztof Dębski 25.04.2022